

B OEKEN

[B] ALLES MAG, ALS HET MAAR NIET VERVEELT. HET EERSTE DEEL VAN DE W.F. HERMANS- BIOGRAFIE

Handig als het onderwerp zelf de regels bepaalt. Willem Frederik Hermans vond namelijk dat de biografie zich over twee kwesties moest uitspreken: “waarom de schrijver zus of zo schreef” en “waarom hij schrijver is geworden en niet iets anders”. Met de opdracht om op die twee vragen een aannemelijk antwoord te formuleren, zette Willem Otterspeer zich aan de biografie van Hermans. Bovendien hield hij altijd in zijn achterhoofd dat de schrijver zelf zijn leven als mislukt beschouwde. Die zoektocht resulteerde in *De misluktingskunstenaar*, het eerste deel van het levensverhaal van Hermans, dat de jaren 1921-1952 behandelt.

Maar het is niet alleen het onderwerp dat de regels bepaalt. Zoveel is de laatste jaren wel duidelijk in de wereld van de literaire biografie. Haast iedere levensbeschrijving die verschijnt, wordt onthaald alsof ze het rapport is van een waarheidscommissie en de toekomst van de hele literatuur ervan afhangt. Goed, ik overdrijf een beetje, maar waar de gemiddelde roman vaak wordt overgeleverd aan de luim van de willekeurige recensent, worden biografieën langs een meetlat gelegd waarvan niemand precies de maateenheid kent, maar

waarmee venijnige klappen uit te delen vallen.

In het geval van *De misluktingskunstenaar* was het al raak voordat het boek nog maar verschenen was. In *de Volkskrant* trok Max Pam van leer tegen de biograaf die het verzuimd zou hebben om zekere getuigen te gaan interviewen, bronnen niet of onzorgvuldig had geraadpleegd en ga zo maar door. Heel even gaf de literaire pers aandacht aan de aantijgingen van Pam. Niet iedereen had de drukproeven immers kunnen inkijken, zodat de kritiek dat het een bevreemdend en ontoegankelijk boek was enigszins plausibel klonk. Vreemd was ook het feit dat het Hermans Instituut zijn logo niet in het boek wilde hebben, het Huygens ING (het instituut dat instaat voor de editie van de *Volledige werken* van Hermans) niet publiekelijk achter de biografie wilde gaan staan en na het verschijnen van Pams stuk bovendien verder geen commentaar wenste te geven.

Dat er achter de schermen ergens iets is fout gegaan, is duidelijk. Dat er een verschil van inzicht is geweest tussen Otterspeer, het Hermans Instituut en medewerkers van het Huygens ING over het gebruik van de bronnen, is ook helder. Maar zelden werd zo'n frontale aanval op de kwaliteit van een biografie gevolgd door zulk algemeen schouderophalen. Wie Otterspeers inleiding leest, moet wel erg vooringenomen zijn, wil hij of zij er een

Willem Frederik Hermans in zijn Parijse werkkamer, 1977,
Foto Piet Schreuders.

bevreemdend gevoel aan overhouden. En ontoegankelijk is een woord dat in de verste verte niet beschrijft wat Otterspeer met *De misluktingskunstenaar* heeft willen doen. “Alles mag” in een biografie, schrijft hij zelf, “als het maar niet verveelt”. En dat doet het niet.

Waar Otterspeer, zoals zoveel van zijn collega's, het slachtoffer van is geworden, is de extreme toe-eigening van een intellectuele held door diens paladijnen. Neem Pam. In het diepst van zijn gedachten is hij een even scherp criticus als Hermans. Bovendien beschouwt hij zichzelf als een halve Hermans-biograaf. In 2005 maakte hij samen met Jan Bosdriesz immers een documentaire over de schrijver. Eenieder die zich aan de taak zet om iets over Hermans te zeggen, treedt met andere woorden Pams territorium binnen.

Naast het territorium van de paladijn is er uiteraard ook nog het territorium van de literaire biografen. Die toonden zich in de receptie van *De misluktingskunstenaar* gelukkig een stuk vriendelijker voor de indringer. De grootste klacht, die haast bij iedereen voorkomt – van Hans Renders in *Het Parool* en Aleid Truijens in *de Volkskrant* tot Jos Borré op de cultuursite *Cobra* van de VRT – was dat er in de achthonderd pagina's die nog slechts de eerste helft van Hermans' leven omvatten, niet zo heel veel nieuwe feiten te vinden zijn. Dat Hermans

zich tijdens de oorlog had aangemeld bij de Kultuurkamer had Otterspeer al eerder naar buiten gebracht, dat de schrijver waarschijnlijk een verhouding had met Fiep Westendorp werd veelal als een aardig *fait divers* weggezet.

Blijft over Otterspeers visie op het leven van Hermans. En daar gaat het fout. Niet bij Otterspeer, maar in ons denken over de literatuur en de literaire biografie. Blijkbaar zijn we namelijk in eerste instantie benieuwd naar het feitelijke verloop van een schrijversleven – waarbij het wel merkwaardig is dat de meest saillante details als onbelangrijk van de hand worden gedaan – en pas in tweede of zelfs derde instantie naar de visie van een onderzoeker op het functioneren van een schrijver en diens oeuvre in zijn tijd. Dat heeft te maken met het feit dat we tegenwoordig überhaupt weinig visie hebben op de functie van het fenomeen literatuur in onze maatschappij. Bovendien heerst onder biografen de opinie dat een biografie zich eigenlijk niet aan de interpretatie van het oeuvre moet wagen, maar er alleen de context van moet schetsen. Hoe die twee zaken van elkaar te scheiden vallen, is me een raadsel, maar feit blijft dat de merites van een biografie vooral worden afgemeten aan de hand van de verifieerbare informatie die erin is verwerkt.

Laat Otterspeer zich nu vooral hebben toegelegd op het uitwerken van zijn visie op het oeuvre van

Hermans. In zijn inleiding geeft hij aan dat de “definitieve of volmaakte” biografie niet bestaat. Daarmee bedoelt Otterspeer uiteraard dat er meerdere verhalen over een leven mogelijk zijn. Zelfs één biograaf zal moeten kiezen voor één verhaal, wetende dat hij ook een ander had kunnen vertellen. In het geval van Hermans heeft Otterspeer ervoor gekozen om het hele oeuvre in het licht te stellen van de problematische relatie van de schrijver met zijn zus Corry, die aan het begin van de oorlog samen met haar minnaar zelfmoord pleegde. Een risicovolle onderneming – de weg naar de hel is immers geplaveid met amateurfreudianen – maar Otterspeer weet aannemelijk te maken dat Hermans de rivaliteit tussen hem en Corry, die hem naar zijn aanvoelen door haar dood voorgoed had afgetroefd, gebruikte als motor voor zijn schrijverschap. Zijn hele oeuvre was als het ware een poging om de enigmatische figuur van zijn zuster – een tegenvoeter, een dubbelganger – te achterhalen. Zonder veel succes uiteraard, maar wel met menig meesterwerk tot gevolg.

Hoewel dit de meest speculatieve passages zijn in *De mislukkingskunstenaar* zijn ze uiteindelijk ook de meest boeiende. Hier ontstaat immers de figuur die van Max Pam en de zijnen eigenlijk niet had mogen bestaan: de Willem Frederik Hermans van Willem Otterspeer. Die figuur krijgt nog veel meer gestalte in de passages waarin de biograaf uitgebreid grasduint in de dagboekjes en leesjournaals van Hermans. Die geven een mooi inkijkje in het intellectuele klimaat waarin Hermans’ schrijverschap zich in zijn beginjaren ontwikkelde. Ook hier treedt Otterspeer natuurlijk weer op als interpretator. Maar die interpretatie is cruciaal. Otterspeer heeft namelijk een goed oog voor wat een schrijvershoofd aan het werk zet. Daarbij gaat het zowel om de megalomane uitspraken die de ambitie van Hermans verraden (“Ik ben een doorgewinterde decadent. Sartre, Miller en Paul Rodenko zijn optimisten bij mij vergeleken”), als om de kleine observaties in de reisdagboeken, waarin je bijna stap voor stap een schrijver geboren ziet worden (“Heel hermansiaans is: ‘De treinen kloppen op de aarde.’”).

Aan het eind van *De mislukkingskunstenaar* ben je feitelijk nog maar halverwege en is de vraag of Otterspeer het er naar de maatstaven van Willem Frederik Hermans een beetje behoorlijk van heeft

afgebracht, nog moeilijk te beantwoorden. Hermans schreef omdat hij nu eenmaal een schrijver was, stelt Otterspeer ergens. Nu ja, soms is het inderdaad niet veel prozaischer. Die andere kwestie die Hermans aan de orde stelde, is dan ook veel interessanter: “waarom de schrijver zus of zo schreef”. Na *De mislukkingskunstenaar* heb je daar een aardig idee van, maar gelukkig hebben we nog een half antwoord tegood.

MATTHIJS DE RIDDER

WILLEM OTTERSPEER, *De mislukkingskunstenaar Willem Frederik Hermans. Biografie, deel 1 (1921-1952)*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2013, 800 p.